

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р **Татяна Мострова**

за дисертационния труд на **Камелия Генкова Христова-Йорданова**

на тема: „От благовестие към благовещение. Шест слова за блага вест

в рилските сборници на Владислав Граматик и Мардарий Рилски“

за присъждане на образователната и научна степен „**доктор**“

Област на висше образование: Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: 05.04.17. Български език (Старобългарски език)

Научен ръководител: **Проф. дфн Искра Христова-Шомова**

Трудът на Камелия Христова-Йорданова представя оригинална по замисъл и изпълнение тема, свързана с получаването на „блага вест“, което е заложена в съдържанието на слова от няколко празнични цикъла: Рождество Богородично, Рождество на Йоан Кръстител и Благовещение. И шестте хомилии се изследват и издават по преписи. Избрани са панигиричните сборници с ресавски правопис на двамата изтъкнати представители на рилската книжовна школа от XV-то столетие – Владислав Граматик (PM 4/8) и Мардарий (PM 4/5).

Работата обхваща общо 430 с. и е структурирана в увод (6-12), четири глави(13-328), заключение (329-369), списък на цитираната литература (371-377) и приложения с дигитални копия от изследвания материал (379-430). Самото съдържание очертава една стройна композиция на дисертационния труд. Уводът съдържа всички необходими компоненти, определени с прецизност и пълнота: обект, цели и задачи на изследването, изследователски подход. Обектът на изследване обхваща и архиографски сведения за шестте слова, гръцките източници и техните византийски автори. Докторанката си поставя две амбициозни цели: подготовка на издание от дипломатически тип на шестте хомилии и изследването им на езиково и литературно равнище. Глава първа „Въвеждане в темата на

дисертацията“ включва „Трансформация на старозаветния мотив за благовестие в новозаветното Благовещение“, подробно представяне на книжовната продукция на Владислав Граматик и Мардарий, правописни фонетични и граматични особености на изследвани слова в двата рилски ръкописа – Панигирик на Владислав Граматик от 1479 г. и Сборник на Мардарий Рилски (РМ 4/8 и РМ /5). Следващите втора, трета, четвърта глава представят издание и изследване на словата за всеки от трите цикъла: Рождество Богородично (слово от Андрей Критски), Рождество на Йоан Кръстител (две слова от Атанасий Александрийски и Теодор Студит), Благовещение (представен с три слова от Григорий Нисийски, Григорий Неокесарийски и Йоан Дамаскин). Всяко слово се изследва само за себе си по единна схема от определени критерии, които имат за цел да разкрият не само специфичните му преводачески особености в съпоставителен план с установените до този момент гръцки източници (анализират се ексцерпираните сложни думи и притежателните прилагателни), но и стилистиката и композиционната му структура и свързаните с особеностите на стила на словата наименования на Богородица. Не можем да не отбележим прецизния и точен набор на текста, който предшества езиково-литературния анализ и следва най-добрите образци на дипломатическото издание на всяко от шестте слова. Тук ще насоча вниманието ви към някои от компонентите на анализа, които илюстрират добрата лингвистична и литературна подготовка на докторантката. Те са и част от приносните моменти в дисертацията.

На първо място са анализирани сложните думи, които се считат като един от основните маркери за наличието на нов превод в дадено произведение. Определянето на степента на тяхната структурна зависимост от гръцкия източник дава сведения както за преводаческия подход, така и за преводаческата школа (респ. за времето и мястото на извършването на превода). В работата на Камелия Христова-Йорданова композитата са много добър избор за характеристиката на преводите на тези шест слова, тъй като според досегашните изследвания (К. Иванова, 2008) те се срещат само в новоизводни сборници от XIV в. нататък. Преди да бъдат обобщени в Съпоставителния речник – индекс, сложните думи са представени в азбучен списък във всяко отделно слово със сигнатурите им, с гръцките им съответствия и малък контекст. Анализирана е словообразователната им структура в съпоставка с гръцките съответствия, приведени са статистически данни за отделните

компоненти и се достига до извода, че най-голям брой са композитата, които превеждат точно гръцките думи, т.е. налице е новият подход към използвания гръцки текстове след въвеждането на Йерусалимския устав на максимално сближаване с гръцките образци.

От Съпоставителния речник-индекс на сложните думи в шестте слова са отделени 60 редки сложни думи, които са проверени по 28 лексикографски справочници (речници и индекси към издадени оригинални и преводни текстове). Тези думи са анализирани подробно с извлечение на всичките им употреби, които са предимно в преводни произведения, дело на атонските и търновските книжовници от XIV в., когато се предполага, че са направени и преводите на изследваните шест хомилии. 24 от тези редки лексеми не се срещат в никой от използваните справочници и по този начин стават база за по-нататъшни сравнения с други старобългарските и среднобългарски паметници.

Не по-малко важна част от характеристиката на всяко слово са изследваните имена на Богородица, които се разглеждат след раздела „Стилистика и композиция“. Названията, общо 45 на брой, заемат централно място в „Слово за Рождество Богородично“ от Андрей Критски. Към тях се отбелязват тези, които са фиксирани в останалите слова и са изнесени в Съпоставителния речник – индекс в заключението. Този раздел е разработен с вещина и познаване на богатата гама от литературни източници за сравнение (преводни хомилетични творби, оригинални слова на Климент Охридски и патриарх Евтимий, старозаветни и новозаветни цитати). Установено е, че голяма част от подробно разгледаните 45 имена са символни названия, основани на библейски топоси. Част от тях имат специфично значение в старобългарските паметници. Във връзка с произхода и разпространението на някои от имената на Богородица в анализа са използвани етимологични справки, редица лексикални съпоставки, както и голям брой лексикографски справочници. Направени са сравнения с други среднобългарски и сръбски ръкописи и с паметници, които имат архаичен превод и по-късно са подложени на Атонска редакция (от типа на Апостола). Установява се, че при сравнение със синонимни двойки преводите на шестте слова следват най-вече атонските варианти, което е критерий за времето на превеждането им.

Цитираната библиография показва много добра библиографска осведоменост по темата. Бих препоръчала още освен статията на М. Чернышева, при подготовката на едно

бъдещо издание на дисертацията, да използва и новата ѝ книга от 2017 г.: Чернышева М.И. „Именования Богородицы в древнерусской письменности: Около 500 лексических единиц с объяснениями и комментариями“. Москва, ЛЕНАНД, 2017. 328с.

Ценен принос към основния текст на работата са приложените копия от рилските ръкописи на изследваните хомилии.

Тук ще направя няколко препоръки и малки бележки, които съвсем не намаляват стойността на тази трудоемка и със сериозни приноси дисертация.

Работата би спечелила, ако в уводната част някои от поставените задачи (2.16, с. 9) се представят в по-стегнат изказ, без редица допълнителните пояснения, които са подходящи да се включат при изследването на самото слово. За изрази като „идентифицирани гръцки оригинали“ (с.7) „гръцки оригинални текстове“ (с.9), „гръцките им оригинали“ (с. 11), които присъстват и при определяне на обекта на изследване, и в задачите (2.3; 3.3), а и по-нататък в самото изследване, бих препоръчала да се употребява един по-неутрален израз като „гръцки източници“, тъй като не можем да определим със сигурност точно кои от запазените гръцки преписи са били използвани като оригинали при съответните преводи. На с. 262 (Глава четвърта) при представяне славянските преводи на Йоан Дамаскин е отбелязано, че има предположение за втори превод на „Богословието“ през XIV в., а и на „Диалектиката“ „на същото място и по същото време“, но не е цитирано изследване или друг източник. Специално за превода на „Богословието“ (Догматиката) през XIV в. – той е издаден от Е. Weiher (1987), който смята, че преводът е осъществен във Великата лавра на Атон в средата на XIV в. „Диалектиката“ е със същата датировка на южнославянския превод и е издадена от него през 1969 г..

В изнесения Съпоставителен речник – индекс на сложните думи (с. 329-341) подобнообразънь от Словото за Рождество Богородично на Андрей Критски би трябвало да се реконструира като подобнообразънь, както е формата в контекста. Такава лема е регистрирана и у Миклошич в сръбски Златоуст от 1574 г.. При сѣнописьньнь σκιούραφηα (с.339) е възстановено гръцко съответствие на съществително от ср. род. с номинативен завършек –μια за резултативни названия (σκιούραφηα), но в цитирания контекст от

Словото на Андрей Критски (с. 61) гръцката форма е пасивно причастие – σκιογραφούμενον, което може да се представи в номинативната му форма.

Авторефератът съдържа 47 страници и отразява вярно в синтезиран вид съдържанието на дисертационния труд. Приложена е цитираната библиография, списък на приносните моменти в работата и списък на публикациите на докторантката.

По темата на дисертацията са направени 4 публикации и са изнесени 7 доклада, два от които на международни конференции.

В заключение бих искала да подчертая, че трудът на Камелия Христова-Йорданова представлява ценно монографично изследване, в което авторката показва качества на перспективен и компетентен изследовател. Използваният в труда комплексен филологически подход, съчетан с отлична езикова и литературна подготовка осигурява надеждността на направените изводи.

Като имам предвид оригиналния характер на изследването и безспорните му научни приноси, с пълна убеденост препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на Камелия Генкова Христова-Йорданова образователната и научна степен „доктор“.

Член на научното жури:

София, 21. 09. 2018 г.

Доц. д-р Татяна Мострова